

LUKA REPANŠEK

OPOMBE K REKONSTRUKCIJI PRAINDOEVROPSKEGA RODILNIKA IN MESTNIKA DVOJINE

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.31.1.01](https://doi.org/10.3986/JZ.31.1.01)*Metki Furlan za sedemdeseti rojstni dan*

Prispevek obravnava sistematiko poprajezičnih tendenc v razvoju praindoevropskega rodilnika in mestnika dvojine, in sicer tako preko projekcije stanja v stari grščini, starih indo-iranskih jezikih, balto-slovenskih jezikih, stari irščini, germanščini in toharščini na prajezično izhodišče (eksterna rekonstrukcija) kot s pomočjo interne rekonstrukcije. Posebna pozornost je posvečena interpretaciji sovplivanja pronominalne in nominalne osnove.

Ključne besede: indoevropski prajezik, morfologija, rodilnik dvojine, mestnik dvojine

Notes on the Reconstruction of the Proto-Indo-European Genitive and Locative Dual

This article focuses on the formation of the Proto-Indo-European genitive and locative dual and defines the main lines in the development of the two case forms in the individual Indo-European languages (Ancient Greek, Old Indo-Iranian, Balto-Slavic, Old Irish, Germanic, and Tocharian). It does so by combining external and internal reconstruction. Special attention is devoted to the interplay between the pronominal and nominal stems.

Keywords: Proto-Indo-European, morphology, genitive dual, locative dual

- 1 Prvotno obliko stranskih sklonov praindoevropske dvojine samostalnikov, pridevnikov in (neosebnih) zaimkov ter števnika '2' je mogoče rekonstruirati na podlagi kombinacije podatkov iz zgolj šestih vej indoevropske družine jezikov, tj. na podlagi starih indo-iranskih jezikov (stare indijščine, avestijščine in v manjši meri stare perzijščine), stare grščine, stare irščine, stare cerkvene slovanščine oz. praslovanščine (baltsko le še v leksikaliziranih enotah) in toharščine, ob tem pa za števnik '2' deloma še na podlagi litovskega in germanskega gradiva. Pri tem projekcija izpričanih oblik na prajezično stanje zahteva rekonstrukcijo štirih distinkтивnih sklonskih oblik (rodilnika, dajalnika, mestnika in orodnika dvojine),

Luka Repanšek ■ Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta ■ luka.repansek@ff.uni-lj.si ■
 <https://orcid.org/0000-0001-6530-7597>

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0218, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

glede na stanje v množinski paradigm pa je s pomočjo interne rekonstrukcije mogoče ločeno sklonsko obliko predviedevati še za ablativ (ločilnik). V tem oziru je torej močnejši sklonski sinkretizem v dvojini, kakršnega izkazujejo posamezni indoevropski jeziki (orodnik-dajalnik-ločilnik v indo-iranščini, orodnik-dajalnik-ločilnik-mestnik v grščini, rodilnik-mestnik in orodnik-dajalnik-ločilnik v stari irščini ter rodilnik-mestnik in orodnik-dajalnik v stari cerkveni slovanščini), treba oceniti kot sekundaren. Sklonski sinkretizem dajalnika in direktiva (smernika) v prid direktivni obliki je star (tj. že praindoevropski) in se zgleduje po enakem sinkretizmu v okviru plurala (*-o-s).

Rekonstrukcija dajalnika, orodnika in (po interni rekonstrukciji) ločilnika ni problematična, posamezne sklone pa je mogoče razumeti kot osnovane na vzporednih množinskih, pri čemer je bil *-s kot t. i. znak množine (ničta prevojna stopnja pide. morfema *-es) avtomatično zamenjan s *-H₁ (ničta prevojna stopnja pide. morfema *-eH₁-), ki se je na sklonske oblike razširil iz imenovalnika-tožilnika dvojine. Ta je bil namreč tvorjen preko sufiksacije osnove s pomočjo t. i. dvojinskega znaka *-eH₁- (pri dvojini osnov srednjega spola v kombinaciji s pide. kolektivnim sufiksom *-i-, torej *-i-H₁-).¹ Za dajalnik (oz. dajalnik-smernik) dvojine je tako mogoče predviedevati *-o-H₁ (proti mn. *-os) z naknadnim podaljšanjem v *-b^hi-o-H₁ (indo-iransko: stind. -bhyām, stav. -biiā, mlav. -biia,² stperz. -byā), oz. *-m-o-H₁ (balto-slovansko: pbsl. *-mōd > *-mād > stcls. -ma), obakrat proti mn. *-b^hi-o-s (indo-iransko) oz. *-m-o-s (balto-slovansko in germansko), za orodnik *-b^hi-H₁ (proti mn. *-b^hi in *-b^hi-s³),⁴ za ločilnik pa *-b^hoH₁ (proti mn. *-b^ho-s).⁵

- 1.1** Bolj problematična je rekonstrukcija preostalih dveh stransko-sklonskih oblik, saj sta za razliko od dajalnika in orodnika dvojine rodilnik in mestnik ohranjena v vseh naštetih vejah (sinkretično ali nesinkretično oz. vsaj eden od sklonov), tako da je izhodišč za projekcijo več, razlike med njimi pa globlje:

(a) rodilnik dvojine

- avest. -ā (atematsko), -aiiā (tematsko),
- stperz. -āyā (tematsko),

¹ Za genezo gl. Repanšek 2022: 336 z op. 48.

² Ob reliktno izpričanih nerestituiranih oblikah *-aibjā > *-ajbjā > *-ajbjie > -aēβe, *-abjā > *-aþjā > *-aþjie > *-awjē > -auue, *-ubjā > *-ubjā > *-ubjē > *-uwjē > -uiie, *bādzubjā > *bāzuþjā > *bāzuþjie > bāzuþe ‘roka’.

³ Zadnja varianta je zanesljivo le indo-iranska. Eventualno tudi armenska (-bk' ~ -wk'), ne pa še prakeltska, kjer je *-b^his inovacija (vsaj) gojdelske veje, medtem ko galščina jasno izpričuje -bi < *-b^hi.

⁴ Gradivo je tu le staroirsko, pri čemer stirs. -(a)ib (z nazalizacijo sledečega vokala v sandhiju) zahteva prakeltsko izhodišče *-bim < *-b^hīm < *-b^hi-H₁-m, tj. z ničto prevojno stopnjo pide. adverbialnega sufiksa *-im, kakršen je v sklopu dvojinskih sklonskih oblik prisoten še v stind. -bhyām < *-b^hi-o-H₁-m in grš. -uv ~ -oi(ī)v ~ -auv (za rekonstrukcijo gl. spodaj).

⁵ Prim. Eichner 1982: 40–41.

- grško: el. -οτοῖς ~ -οτοῖρ, ark. -αιν̄ς (v sklopu moških ā-osnov),⁶
- ptoh. *-nēj̄əs < *-noj(H)us ~ *-noj(H)is (> toh. B -naisāñ),⁷
- pgerm. *tuaij̄ō ‘dveh’ (> got. twaddjē,⁸ > pgerm. *tuaij̄ō),⁹
- lit. dviejaus ‘na dvoje’,¹⁰

(b) mestnik dvojine

- avest. -(uu)ō (atematsko), -aiiō (tematsko),
- pkelt. *-oū¹¹ > pgojd. *-ō > stirs. -ō + lenizacija,¹²
- lit. dviejau ‘na dvoje’, pusiaū (= latv. pušu)¹³ ‘na dvoje’;

(c) sinkretična rodilnik in mestnik dvojine

- stind. -oş (atematsko), -ayoş (tematsko),
- grško: mik. -o-i (tematsko), hom. -otiv, sicer -otv < *-oijin (atematsko in tematsko), at. in lezb. -aiv (v sklopu ženskih eH₂-osnov), at. -aiv (v sklopu moških ā-osnov), ark. -otvv, -otvv (v sklopu moških ā-osnov),¹⁴
- psl. *-u > stcsl. -u (atematsko in tematsko), toda *duuaiaju > *dъuoju ‘2’.

1.2 Narečno izpričane grške oblike z ajevskim vokalizmom so sekundarnega nastanka in s tem predstavljajo mlade, nepodedovane sekvence, naslonjene na razmerje med tematskimi in eH₂-osnovami v sklopu imenovalnika, tožilnika in dajalnika-mestnika množine (*-oī : *-aī, *-ons : *-ans, *-oīs : *-aīs, *-oīsi : *-aīsi). S tem je povednost grškega gradiva mogoče zreducirati na:

6 Obe sta sinhrono funkcionalno dativni in ne rodilniški obliki.

7 Tako Pinault (2008: 505). Alternativno *-nojHi (Winter 1962: 126; Hilmarsson 1989: 64; Klingenschmitt 1994: 385–386). Skeptično Ringe 1996: 84. Sklonilo je zgrajeno na sinhroni dvojinski pripomi *-nē < *-nējā < *-no-iH₁ (Hilmarsson 1989: 41), tako da gre strogo gledano pri dvojinskih oblikah tipa *klautsnaisāñ* ‘ušesa’ za analitično tvorjene sklonske oblike in ne za direktno podedovana zaporedja. S tem je povednost toharskih oblik za rekonstrukcijo specifično nominalnih variant rodilnika in mestnika dvojine nična.

8 Standardno internogotsko zamenjava izglasneg ojevskega vokalizma z ejevskim (prvotno v okviru osnov moškega in srednjega spola).

9 Mestnik je nadomeščen z dajalnikom.

10 Če ne gre za sekundarno naplastitev -s na mestniško obliko *dviejau* z istim pomenom.

11 Izvajanje iz *-o-Hoū (tako Fritz 2011: 183) ni mogoče, saj je dvig podedovanega *ō relativ-nokronološko starejši od skrajšanja po Osthoffovem zakonu, k čemur prim. razvoj tematskega edminskega dajalniškega sklonila pide. *-ōi > pkelt. *-ūi > *-ui. Suponirano pide. zaporedje *-o-Hoū bi tako rezultiralo v pkelt. *-uū (> *-ū ali *-u) < *-ūū < *-ōū (prim. razvoj predvokalne realizacije pide. *d^he-d^hoH₁-u > *dedōū > *dedū ‘postavil je’) in ne *-ō, ki ga implicira staroirski rodilnik dvojine tipa *ech* (z lenizacijo sledičega besednega vglasja v sandhiju).

12 Funkcionalno rodilnik. Mestnik je nadomeščen s t. i. prepozicionalom (tj. predložnim sklonom), ki v dvojinski paradigm nadaljuje stari orodnik.

13 Forssman 2001: 50, 112; 2003: 84, 147; ALEW-2: 830.

14 Funkcionalno dajalnik-rodilnik dvojine. Za narečno gradivo gl. Eichner 1982: 97–98, 127; Hajnal 1995: 110–112.

- (a) tematski rodilnik dvojine pgrš. *-o^{ij}ojs > el. -oioč ob pgrš. *-o^{ij}us > ark. *-oiv̥ (implicirano z -aiv̥, ki je v okviru arkadijskega korpusa sicer hapaks legomenon),
- (b) tematski mestnik dvojine *-o^{ij}iin (> mik. -o-i, hom. -oiūv, at.-jon. itd. -oiv) z naknadno razširitvijo na atematske osnove in funkcijsko na rodilnik in dajalnik, *-o^{ij}iun > ark. -oivv.

Razlika v vokalizmu zadnjega zloga med arkadijskim -vv in nearkadijskim -iv je razložljiva z naslonitvijo podedovanega pgrš. *-un (< *-u-m) na mestnik množine *-su, ki je bil že pgrš. prestrukturiran v *-si (> *-hi) po izravnavi s podedovanim mestnikom ednine *-i. Varianta *-o^{ij}iin je torej izvedljiva iz pgrš. *-o^{ij}iun.¹⁵

Prav tako je v odnosu do rekonstruiranega arkadijskega rod. dv. *-oiv̥ forma *facilior* elejski končaj -oioč (> -oioip), za katerega je mogoče predvideti sekundarno progresivno asimilacijo *o^u v podedovanem zaporedju *-o^{ij}ous v *o^{ij}, torej *-o^{ij}ojs (za dodatni možnosti interpretacije gl. razdelka 2.2 in 2.4). Za interpretacijo razlike med tako rekonstruiranim rod. dv. *-o^{ij}ous in ark. *-o^{ij}us gl. spodaj. Prav tako glede pragrškega mest. dv. *-o^{ij}iun in izolirane arkadijske tematske(!) variante -ouv.

Pragrško sekvenco *-o^{ij}V- bi bilo mogoče teoretično izvajati iz pide. zaporedja *-o^{ij}H₁V- (laringal v takem zaporedju ne bi bil izgubljen po de Saussurjevem zakonu, saj je bil v odnosu do *-o^{ij}- heterosilabičen), vendar za asimilacijo *-iH->*-i^j-¹⁶ ali eventualni razvoj germanskega tipa, tj. *-o^{ij}H₁V- > *-o^{ij}V- > *-o^{ij}V-, z izjemo danih oblik ni zanesljivih indicev.¹⁷ Brez zadržkov pa je možno sprejeti izhodišče *-o^{ij}hV- < *-o^{ij}sV- (tako debukalizacija *s > *h / VI—V kot asimilacija *iH > *i^j sta namreč pričakovani in dobro zabeleženi glasovni spremembji). Ker je

¹⁵ Prim. Eichner 1982: 133–136; Klingenschmitt 1994: 386–387; Neri 2013: 192; povsem drugače Hajnal 1995: 112–127, ki predvideva internogrški razvoj.

¹⁶ Zrcalno zaporedje *-H₁- (fonetično verjetno */hj/) je bilo sicer, kot se zdi upravičeno sklepati na podlagi homerskogrškega vlivč 'sin', obravnavano po istem principu kot pgrš. *-h₁- < *-s^j-, torej z regresivno asimilacijo *-h₁- > *-i^j- (prim. *suH₃-jú- > *huhjú- > *huijú- > *huihú- > *hui'ú- > hujú- = vlivč) na sinhrono transparentnem morfemskem šivu (glede pide. *-s^jH₁- > pgrš. *-i^j- gl. Ringe 2024: 138–139).

¹⁷ Pace Hilmarsson 1989: 64 obravnava zaporedij iztematskega optativa v predvokalnem položaju (tj. v 1. os. ed. in 3. os. mn.) ni povedna, saj tako pgrš. *-o^{ij}a kot *-o^{ij}en izvirata iz prvotnih trizložnih sekvenc *-o^{ij}V- < *-o^{ij}V- < *-o^{ij}H₁V-, kot jasno dokazuje stind. -eyam (od koder izvira tudi analoško dvozložni atematski optativni končaj *-ia·am, ki se ohranja v stind. -y^ám in stav. -i^j_əm, za pričakovano *-iám < pide. *-iém < *-iéH₁-m) < *-o^{ij}a[m] < *-o^{ij}m < *-o^{ij}H₁m (1. os. ed.). Da praindoevropsko zaporedje *-o^{ij}H₁V- v sklopu dvojinske stranskosklonske osnove ni bilo realizirano kot *-o^{ij}H₁V- pač pa kot *-o^{ij}H₁V-, je prav tako razvidno iz stind. -ayos < *-o^{ij}H₁oH₁us (ne **-eyos < **-o^{ij}ous < **-o^{ij}H₁oH₁us). Razlog za različno obravnavo je seveda razlika v morfemski strukturi: pri iztematskem optativu, ki je pozna inovacija jedne praindoevropske činjenice (tj. indoevropskih jezikov z izjemo anatolske in toharske veje), je hiatno zaporedje pogojeno s težnjo po skrajni transparentnosti morfemskih mej, torej *-o-iH₁- (kjer je *-iH₁- optativni sufiks), medtem ko je struktura dvojinske osnove *-o^{ij}H₁- (gl. razdelek 2.5).

zaporedje *-ai̯i- v izolirani in s tem nedvomno arhaični pragermanski rodilniški obliki *tyai̯i̯ō > *tyai̯i̯ō (izglasni *-ō za pričakovani *-ōz je prevzet iz rodilnika množine tematskih osnov) mogoče izvajati izključno iz pide. *-o̯iH-, kar se neposredno potrjuje tudi z indo-iranskim *-ai̯- v tematski varianti *-ai̯ās, sledi, da pgrš. *-o̯ihV- (v primeru, da izhaja iz *-oisV-) za podedovano *-o̯iH,V- izkazuje zamenjavo *-H,- s *s (> *h) pod analoškim pritiskom mestnika množine *-su.

- 1.3 Glede na stanje v starih iranskih jezikih je treba sklonski sinkretizem v staroindijščini oceniti kot sekundaren, prav tako staroperzijsko dolžino v tematskem končaju -āyā < *-āi̯āh < *-āi̯ās, ki v odnosu do av. -ai̯ā < *-ai̯āh < *-ai̯ās predstavlja rezultat izravnave pod pritiskom im.-tož. dv. -ā. Na prairanščino je torej treba projicirati opozicijo med rod. dv. *-ai̯āh < *-ai̯ās in mest. dv. *-aiau (tematsko) oziroma rod. dv. *-āh < *-ās in mest. dv. *-au (atematsko). Staroindijski sinkretični rod.-mest. dv. -oṣ < *-aūš (atematsko), -ayoṣ < *-aiauš (tematsko) je torej rezultat kontaminacije praindoiranškega mestnika *-(ai)aūz z rodilniškim *-š < *-s.

Sekvenca *-ai̯- v tematskih variantah sklonil je ob umanjkanju refleksa, pričakovanega po Brugmannovem zakonu (tj. podaljšave *o v odprtem zlogu), izvedljiva zgolj iz pide. zaporedja *-o̯iH,- in s tem v celoti ustreza pragermanskemu: *-ai̯i̯-V- < *-ai̯i̯-V- < *-o̯iH,-V-.

- 1.4 Distinkcija med -aus in -au v litovskem *dviejaus* (rod. dv.) oz. *dviejau* (mest. dv.)¹⁸ ob *pusiau* ‘na dvoje’ za prabalto-slovanščino implicira prvotno podedovano razliko med rod. dv. *-aiaus in mest. dv. *-aiau. Ker je psl. -u mogoče izvajati tako iz zgodnjepraslovanskega *-aūz kot *-aūs (prim. rod. ed. -u < *-aūs v okviru kratkih ujevskih osnov), se zdi za prabalto-slovanščino upravičeno postulirati stanje, primerljivo s tistim, ki ga je mogoče rekonstruirati za praindoiranščino, torej distinkтивna rod. dv. *-aiaus in mest. dv. *-aiau (sekvencia *-ai̯- je pri tem teoretično izvedljiva iz pide. zaporedja *-o̯iH,- ali *-o̯i-, vendar ob primerjavi z germanskim in indo-iranskim gradivom v poštev kot verjetnejše izhodišče pride prva od rekonstruiranih možnosti, kar se neposredno potrjuje z akutiranim diftongom v litovskem daj. dv. *abiem* < *H₍₂₎ob^hói-H₁-moH₁ ‘obema’ in *dviem* < *d^hói-H₁-moH₁ ‘dvema’¹⁹). Ker sta slednja končaja omejena zgolj na zaimek in na števnik ‘2’, medtem ko v slovanščini vsi nominalni sklanjatveni vzorci, vključno s tematskimi osnovami, izkazujejo *-u < *-aū(s) in ne tudi tematske variante *-aiaus, pa je potreben zaključek, da je treba vsaj za praslovanščino tako za tematske kot za atematske osnove predvideti enotni sklonili *-aūs (rod. dv.) oz. *-aū (mest. dv.). V primeru,

¹⁸ Akutirani dvoglasnik je tu analoški po daj. dv. *dviem*, kjer je bilo podedovano zaporedje *-o̯iH,- tavtosilabično.

¹⁹ Za interpretacijo akcentskih razmer gl. Dybo 2000: 61.

da litovska varianta *dviejaus* ni relevantna,²⁰ je prabalto-slovansko stanje s sinkretičnim *-(*ai*)*au* primerljivo s prakeltskim oz. staroirskim, kjer se (sicer v rodilniški funkciji) ohranja zgolj staro mestniško sklonilo.

- 2.1** Ker je glede na strukturo dajalnika, ločilnika in orodnika dvojine (gl. uvodni razdelek), ki so osnovani na vzporednih množinskih stranskosklonskih oblikah z mehanično zamenjavo *s s **H*, neizogiben sklep, da se je prvotni mest. dv. glasil *-*H*_i-*u* (proti mn. *-*s-u*),²¹ je vse dvojinske oblike, ki izkazujejo diftong *-*ou* oz. njegov kasnejši refleks, logično izvajati iz stare tematske variante *-*o-H*_i*u* (> *-*o-u* > *-*ou*).²² Ker noben indoевropski jezik ne ohranja sledi sklonila *-*H*_i*u*, predvidevnega po principu interne rekonstrukcije,²³ je upravičen sklep, da je vsaj za pozno praindoevropščino treba predvideti njegovo eliminacijo in (vsaj v produktivnih tvorbah) celostno poslošitev tematske variante *-*o-H*_i*u*. Iz slednjega so neposredno izvedljivi: (a) praindoiranski (sinhrono) atematski mest. dv. *-*au*, (b) prakeltski (sinhrono) atematski in tematski rod.(!) dv. *-*ou* ter (c) prabalto-slovanski (sinhrono) atematski in tematski²⁴ mestnik (in eventualno rodilnik) dv. *-*au*.
- 2.2** Enako kot velja za mestnik, je bila poznopravezično eliminirana tudi distinkcija med atematskim in tematskim rodilniškim sklonilom v prid tematski varianti *-*o-H*_i-*s*.²⁵ Noben indoевropski jezik namreč ne ohranja predvidene pide. atematske variante *-*H*_i-*és*, pričakovane v mobilnih osnovah, oz. sklonila *-*H*_i-*s*, kakršno bi bilo pričakovano v nemobilnih osnovah (enako Lindner 2021: 1). Pri tem je pide. *-*o-H*_i-*s* podedovan kot nespremenjen zgolj v prairansčino (in verjetno zgodnjo pragermanščino, tj. pred zamenjavo *-*ōs* s tematskim množinskim rodilniškim sklonilom *-*ō* < pide. *-*oH*_{1/3}*om*), kjer se ohranja v av. -*ā* in stperz. -*ā*. Vse ostale veje izkazujejo kontaminacijo rodilniškega *-*oH*_i*s* z *-*u*, prevzetim iz mestniškega sklonila *-*oH*_i*u*. Tako dobljeno sklonilo rod. dv. *-*oH*_i*us* je vir staroindijskega rod.-mest. dv. -*oś*, balto-slovanskega rod. dv. *-*aus* (za pričakovano *-*ōs* > *-*ās*) in diftonga *-*ou-* v tematskem rod. dv. *-*oijous*, ohranjenem v elejskem -*otoīṣ* (za ark. *toīṣ* gl. 2.4). Za slednji kompleksni končaj se v luči dejstva, da je za izhodišče treba predvideti *-*oi*-*H*_i-*oH*_i*u-s*, ob zgoraj ponujeni interpretaciji (*-*oijou-s* > *-*oijoi-s*) ponuja alternativna razлага, po kateri bi do vnosa množin-

²⁰ Gl. Vaillant 1958: 38–39; Klingenschmitt 1994: 386 v op. 126.

²¹ Enako Eichner 1982: 42; Neri 2003: 83–84 v op. 201; 2013: 192; prim. Lindner 2021: 1, 3.

²² Pace Olander 2015: 206.

²³ Morebitni ostanek prepoznavna Neri (2013: 191–192) v grš. μεταξύ ‘na sredi’ in čuv. ‘s/z’, kar izvaja iz pide. **gʰs-H*_i*ú* k pide. korenskemu samostalniku **gʰes-* ‘roka’. Drugače Dunkel 2014: 392–393 (h **kas-* ‘vrsta’).

²⁴ Pace Olander 2015: 212.

²⁵ V primeru rodilnika osnovanje sklonila na podlagi množinskega ni bilo mogoče, saj slednje predstavlja gramatikalizacijo relacijskega pridevnika. Dvojinsko sklonilo je zato sestavljen iz ničte prevojne stopnje dvojinskega znaka *-*eH*_i- in rodilniškega sklonila *-*es*.

skega **-i* prišlo že v sekvenci **-o_i-H_i-oH_ius*, medtem ko bi bilo v rezultat tako kontaminiranega **-o_i-H_i-oH_is* nato po izravnavi z mestnikom **-oijun < *-oihun < *-ojsu-m* vneseno medvokalno zaporedje **-i_i-*, torej **-ojois → *-oijois* (a gl. dalje 2.4).

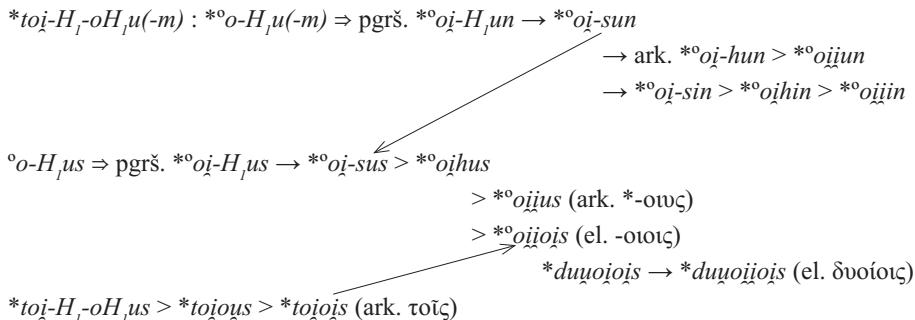
- 2.3** Tudi preostanek grškega gradiva izkazuje enako kontaminacijo, vendar za razliko od drugih indoевropskih jezikov ne kaže na izhodišče **-o-H_iu* in **-o-H_ius* (za **-o-H_is*), pač pa (z izjemo elejskega *-oioīç*), kot se zdi, na **-o_i-H_iu* in **-o_i-H_iu-s*, pri čemer je bil podedovan laringal vsakokrat nadomeščen s **s*, povzetim iz mestnika množine **-su* (> **-hu*). Ker je ta najprej nedvomno prodrl v mestnik dvojine (**-o_i-H_iu → *-o_i-su > *-o_ihu*), je logični predpogoj za prestrukturiranje rodilniškega **-o_i-H_iu-s* v **-o_i-su-s* (> **-o_ihus*) kontaminacija rodilniške sekvence **-H_is* z **u*, povzetim iz mestnika. Tako nastale pragrške oblike najbolj zvesto ohranjata arkadijski rod. dv. **-oīw̃ < *-oīius* in mest. dv. *-ouv*, medtem ko splošnogrška varianta **-oīin* predstavlja nadaljnjo prilagoditev internogrškemu mest. mn. **-si(-m)* > **-hi(-m)*.

Edini leksikalizirani ostanek pgrš. mestniškega **-o_i-H_iu-m* ali eventualno celo **-o-H_iu-m* ohranja ark. 1 μέσουν ‘v sredino’ (gl. Eichner 1982: 120–125) < **mesoun* < **metioHun* < **méd^hio-H_i-u-m* ali **metiojun* < **méd^hioj-H_i-u-m* (v zadnjem primeru z jasnim opozorilom na razvoj **-ViHV-* v pgrš. **-ViV-* in ne **-VijV-*). Če je pravilna rekonstrukcija izhodišča **-oH_ium*, sledi sklep, da je grščina prvotno posedovala enake oblike posplošenega tematskega sklonila **-o-H_iu* kot drugi indoevropski jeziki, modifikacija **-o-H_iu* v **-o_i-H_iu* (in nato **-ojsu(-n)* > **-oihun*, od koder nato izven arkadijskega narečja **-ojhin*) pa je šele internogrška. Isti princip seveda velja v primeru rodilnika **-o-H_ius* (za **-o-H_is*) → **-o_i-H_ius*. Vir zamenjave tematskega vokala **-o-* z **-o_i-* bi bil v tem primeru lahko seveda zgolj v funkciji določnega člena podedovani anaforični zaimek **só-/tó-*.

- 2.4** Glede na piir. rod. dv. **táiās*, mest. dv. **táiau* in psl. **toiu < *taiau(s)* ter vzorec, izpričan pri števniku ‘2’ in ‘oba’ (piir. **ub^háiās*, **ub^háiau*; pbsl. **abáiās*, **abáiau*), je v okviru pronominalne morfologije na prajezično stanje treba projicirati kompleksi sekvenci **tói-H_i-oH_is* in **tói-H_i-oH_iu* oz. **duój-H_i-oH_is* (av. *duuaitiā*, predpragermansko **tuaijōz*) in **duój-H_i-oH_iu* (lit. *dviejaus*, zgodnje psl. **duuajau* > **dъuoju²⁶*). Hibridni rodilniški oblici **toj-H_i-oH_ius* in **duoj-H_i-oH_ius* (stind. *dváyoš* in potencialno lit. *dviejaus*, psl. **duuajaus > *dъuoju*) sta hkrati vir arkadijskega rod. dv. kazalnega zaimka *toīç*, pri čemer je ob nastanku sekvence **tojous* tu prišlo do progresivne asimilacije **o_i-ou* > **o_i-o_i*, od koder **tojois > *to·oīs* >

26 Za rekonstrukcijo akcentske paradigm gl. Dybo 2000: 61.

toč.²⁷ Ker je elejsko (sinhrono dajalniško) obliko δuoίοις ‘dvema’ treba izvajati iz *duuoίοις (in ne *duuoίοις²⁸ < *duuoίους), sledi, da gre tu zgolj za refleks internoelejskega prenosa pronominalnega končaja *-οῖς na pgrš. nominalno osnovo *-οῖοις < *-οῖσσυς ← *-οῖHus, ki pa je nato v elejskem narečju postal standarden in sprožil vnos sekvence *-οῖοις še v podedovani *duuoίοις:

Ker pri števniku ‘2’ vsi indoevropski jeziki izkazujejo stranskosklonsko osnovo *duoí-H₁-, je verjetno, da mikenska mestniška oblika du-wo-u-pi = /duuoūn-pʰi/²⁹ < *duuo-H₁u-m (z dodanim orodniškim adverbialnim sufiksom *-bʰi) predstavlja učinek zrcalnega procesa, tj. vpliva prvotnega nominalnega končaja *-o-H₁u(-m) (kakršen se kot petrefakt še ohranja v ark. μέσουν) na pronominalno osnovo.³⁰

2.5 Razlog za preoblikovanje pronominalne osnove *tó-H₁-s (rod. dv.) in *tó-H₁-u (mest. dv.) v *tói-H₁-oH₁s in *tói-H₁-oH₁u (od koder tudi *duoí-H₁-oH₁s in *duoí-H₁-oH₁u ‘2’) je iskati v mestniku množine *tói-su, ki je že prajezično zgrajen na neo-osnovi *tói-, nastali po reinterpretaciji imenovalniškega *tói- i kot osnove z ničtim sklonilom. Tako preoblikovani *tói-H₁-u, kakršen se še edinstve-

²⁷ Drugod analoško po nominalnem οιιν: *toioūn → *toijin (prim. hom. τοῖν). Ark. τοῖς bi se dalo alternativno izvajati tudi iz *toiis < *toi-H₁-i-s ← *toi-H₁-u-s, vendar je tako izhodišče manj verjetno, saj bi bil vnos množinskega *-i v sklonilo v okviru arkadijskega narečja, ki sicer edino ohranja izvorni ujevski vokalizem, osamljen pojав. Drugače Eichner (1982: 135–136), ki izhaja iz *toijois.

²⁸ Dvozložno vzglasje je analoško po pgrš. im.-tož. *duuo, ki nadaljuje varianto, nastalo po LindeMANOVEM zakonu (tj. izoblikovanje dodatnega vokaličnega jedra v enozložnicah s strukturo *CRV(C)).

²⁹ Eichner 1982: 113; prim. Hajnal 1995: 105–109, 127–128.

³⁰ V tem oziru prim. staroavestjški hapaks legomenon ḡ (rod. dv. m. sp.), izpričan v Y 30.3c (ḡs=cā huā ḡhō / ḡr̥s višīātā nōt̥ dužd̥ ḡhō (Y 30.3c) ‘In med tema dvema pravilno razlikujejo tisti, ki dajejo dobro, ne tisti, ki dajejo slabō’, gl. Kellens – Pirart 1988: 110), ki tvoji dvojnico k običajnejšemu aīā < piir. *aīās < pide. *eī-H₁-oH₁s, kar ustreza stind. ayōs < *eī-H₁-oH₁us. Stav. rod. dv. ḡ spričo svoje metrične dvozložnosti kaže na izhodiščno piir. *aHās in tako implicira vzporedno pronominalno obliko *e-H₁-oH₁s, ki ne izkazuje neo-osnove *eī-, pač pa je strukturno primerljiva z rod. dv. kratkih i- in u-osnov (*-i/u-H₁-oH₁s).

no ohranja v toharskem dvojinskem sklonilu (genetsko gledano priponi, saj gre za analitično zgrajeno obliko) *nējā(s) < pide. *noj-H_i-u/i(s), je bil nato remorfolo-giziran z iztematskim sklonilom *-oH_iu v *tōj-H_i-oH_iu, ravno slednji (po sinhroni reinterpretaciji morfemske strukture kot *tōj-H_i-oH_iu) pa je hkrati najverjetnejši vir popolne posplošitve tematske variante *-o-H_iu v (produktivne) atematske nominalne osnove. Enako velja za rodilniški obliki *tōj-H_i-oH_is in *-oH_is, ki sta se v celoti razvijali vzporedno z mestniškima, le da je tu nastanek vmesnega razvojnega člena *tōj-H_is nedvomno pogojen s predhodnim prestrukturiranjem mestniškega *tō-H_iu v *tōj-H_iu.

Ohranitev *-H_i- v neo-osnovi *tōjH_i- je bila sinhrono struktурno pogojena, saj je bila v procesu prestrukturiranja *tōjH_iu in na njej osnovane variante *tōjH_is v *tōjH_i-oH_iu in *tōjH_i-oH_is vzpostavljena samostojna, besedotvorno jasno označena dvojinska varianta *tōjH_i- k množinski pronominalni osnovi *tōj- (mn. *tōj- :: dv. *tōj-H_i-).

V praindoiranščini in pra(balto)slovanščini je sufiks *-H_i- nato pred sklonilo vnesen tudi v kratkih *i*-jevskih in *u*-jevskih osnovah, ki posledično izkazujejo dvozložne končaje: stav. -uuā / -uūā / ~ -uuō / -uūō /, -iiā / iīā /; stind. (rgvedsko) -yoṣ, -voṣ; psl. *-iṣau > *-bjuṣ,³¹ vse iz *-i/u-H_i-oH_is ~ *-i/u-H_i-oH_iu, kar utegne izvirati iz naslonitve na staro parna kolektiva tipa pbsl. *okī, *okimō, piir. *ak(ś)ī, *ak(ś)īb^hioH_i < pide. im.-tož. dv. *H₃^(e)k^uiH_i, daj. dv. *H₃^(e)k^uiH_i-moH_i/-b^hioH_i ‘oči’ itd., v katerih se je besedotovrni sufiks *-iH_i- uveljavil kot formativni del osnove.³²

Vzorec je bil nato v praindoiranščini posplošen še na sinhrono polvokalične osnove, tj. osnove, izpeljane s sufiksom *-(t)ar- ~ *-(t)r- oz. *-(m/u)an- ~ *-(m/u)ŋ-, saj sta bili tam tako v sklopu pronominalnih kot nominalnih tematskih osnov uveljavljeni sekvenci *-oj-H_i-oH_is in *-oj-H_i-oH_iu sinhrono morfemsko reinterpretirani kot *-oij-H_ioH_is in *-oij-H_ioH_iu, kar je spodbudilo uveljavitev novega rodilniškega in mestniškega sklonila *-H_ioH_is oz. *-H_ioH_iu: piir. *-(t)r-H_ioH_is, *-(m/u)ŋ-H_ioH_is > *-(t)ərās, *-(m/u)ən-ās > mlav. -(t)arāā, -(m/uu)anāā oz. pia. *-(t)r-H_ioH_ius, *-m/uŋ-H_ioH_ius > *-(t)ər-aūš, *-m/uən-aūš > rgvedsko stind. -ros (prim. Hoffmann 1976: 561 v op. 2), -m/vanoṣ. V vedski stari indijščini je posledica tovrstnega prestrukturiranja pri nazalnih osnovah sicer sinhrono prekrita, saj dvozložni sufiks nastopa le, ko gre za kompleksni nazalni sufiks -man- oz. -van-, in še to le v primeru, da je korenško izglasje konzonantno, kar je del splošnega vzorca osnov s strukturo tipa áś-man- ‘kamen’ (tj. daj. ed. áś-man-e enako kot rod.-mest. dv. áś-man-oṣ itd.). Da so pri osnovah s kompleksnim nazalnim sufiksom h korenom, izglasnim na konzonant, sicer vendarle ravno tovrstne oblike tvorile

31 Psl. *-ouṣ za pričakovano *-bjuu < *-uuaū v okviru *u*-osnov je analoško naslonjeno na oblike s polnostopenjskim sufiksom.

32 Gl. Repanšek 2022: 336–339.

prototip za vzpostavitev sekundarne polnostopenjske šibke osnove $^{\circ}C\text{-}man-$ ~ $^{\circ}C\text{-}van-$ pred vokalnovzglasnimi sklonili (ob verjetni dodatni podpori podedovanega brezkončniškega mestnika $-man(-i) \sim -van(-i)$), je jasno iz rgvedskega (enkrat zabeleženega) širizložnega dijamskega rod. dv. *maghónoś* (RV V.86.3b),³³ torej */maghávanos/ < *magháuanauš < *maghó̄uənoš < *maghó-*uŋ-H_i*us.*

Kontaminacija z mestniškim **u* v posameznojezičnih variantah **tój-H_i-oH_ius* oz. **-oH_ius* je, kot dokazuje stanje v indo-iranščini, vzporedna, poprajezična inovacija. Prav tako je razširitev kompleksnih pronominalnih osnov **-o᷑-H_i-oH_is* in **-o᷑-H_i-oH_iu* na nominalne osnove izključno indo-iranska poteza ($> *-aiās$, $*-aiāu$), elejski nominalni končaj *-oioč* pa k njej tvori (nepopolno) tipološko vzporednico.

3 ZAKLJUČEK

V zaključek je podana shematska ponazoritev geneze praindoevropskega rodilnika in mestnika dvojine in poprajezičnih tendenc v nadalnjem razvoju:

I. razvojna faza

mest. dv.

atematski: $*-H_i-u \rightarrow *-oH_iu$ (pod vplivom pron. $*^{\circ}o᷑-H-oHu$)

tematski: $*-o-H_i-u$

pronominalni: $*^{\circ}o-H_i-u \rightarrow *^{\circ}o᷑-H_i-u$ (pod vplivom mest. mn. $*^{\circ}o᷑-su$) $\rightarrow *^{\circ}o᷑-H_i-oH_iu$

rod. dv.

atematski: $*-H_i-és \sim *-H_i-s \rightarrow *-oH_is$ (pod vplivom pron. $*^{\circ}o᷑-H-oHs$)

tematski: $*-o-H_i-s$

pronominalni: $*^{\circ}o-H_i-s \rightarrow *^{\circ}o᷑-H_i-s$ (pod vplivom novega mest. dv. $*^{\circ}o᷑-Hu$) $\rightarrow *^{\circ}o᷑-H_i-oH_is$

II. razvojna faza (poprajezične tendence)

mest. dv.

atematski: $*-oH_iu$

tematski: $*-o-H_iu // \rightarrow$ pgrš. $*-o᷑-H_iu \rightarrow *-o᷑-su-m \rightarrow *-o᷑-si-m$

$// \rightarrow$ piiр. $*-o᷑-H_i-oH_iu$

pronominalni: $*^{\circ}o᷑-H_i-oH_iu$

rod. dv.

atematski: $*-oH_is [\rightarrow *-oH_ius]$

tematski: $*-o-H_is [\rightarrow *-o-H_ius] // \rightarrow$ pgrš. $*-o᷑-H_is [\rightarrow *-o᷑-H_ius]$

$// \rightarrow$ piiр. $*-o᷑-H_i-oH_is [\rightarrow$ stind. $*-o᷑-H_i-oH_ius]$

pronominalni: $*^{\circ}o᷑-H_i-oH_is [\rightarrow *-o᷑-H_i-oH_ius]$

33 Gl. van Nooten – Holland 1994: 242; Gotō 2013: 39 z op. 111.

KRAJŠAVE IN KRATICE

ark. = arkadijski; **at.** = atiški; **avest.** = avestijski; **bsl.** = balto-slovanski; **daj.** = dajalnik; **dv.** = dvojina; **ed.** = ednina; **el.** = elejski; **got.** = gotski; **grš.** = grški; **hom.** = homerski; **im.** = imenovalnik; **im.-tož.** = imenovalnik-tožilnik; **jon.** = jonski; **latv.** = latvijski; **lezb.** = lezboški; **lit.** = litovski; **m.** = moški; **mest.** = mestnik; **mik.** = mikenski; **mlav.** = mladoavestijski; **mn.** = množina; **orod.** = orodnik; **os.** = oseba; **pbsl.** = prabalto-slovanski; **pgerm.** = pragermanski; **pgrš.** = pragrški; **pia.** = praindoarijski; **pide.** = praindoevropski; **piir.** = praindoiranski; **pkelt.** = prakeltski; **prair.** = prairanski; **pron.** = pronominalni; **psl.** = praslovanski; **ptoh.** = pratoharski; **pzgerm.** = prazahodnogermanski; **rod.** = rodilnik; **sp.** = spol; **stav.** = staroavestijski; **stesl.** = starocerkvenoslovanski; **stind.** = staroindijski; **stir.** = staroirski; **sperz.** = staroperzijski; **toh.** = toharski; **tož.** = tožilnik

LITERATURA

- ALEW** = Wolfgang Hock idr., *Altltauisches etymologisches Wörterbuch*, unter der Leitung von Wolfgang Hock und der Mitarbeit von Elvira-Julia Bukeničiūtė – Christiane Schiller, bearbeitet von Rainer Fecht – Anna Helene Feulner – Eugen Hill – Dagmar S. Wodtko, Bd. 1: *A–M*, Bd. 2: *N–Ž*, Bd. 3: *Verzeichnisse und Indices*, Hamburg: baar-Verlag, 2015.
- Dunkel 2014** = George E. Dunkel, *Lexikon der indogermanischen Partikeln und Pronominalstämme*, Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2014.
- Dybo 2000** = Владимир А. Дыбо, *Морфонологизованные парадигматические акцентные системы 1: типология и генезис*, Москва: Языки русской культуры, 2000.
[Vladimir A. Dybo, *Morfonologizovannye paradigmaticheskie akcentnye sistemy 1: tipologija i genezis*, Moskva: Jazyki russkoj kultury, 2000.]
- Eichner 1982** = Heiner Eichner, *Studien zu den indogermanischen Numeralia. Rekonstruktion des urindogermanischen Formensystems und Dokumentation seiner einselsprachlichen Vertretung bei den niederen Kardinalia „zwei“ bis „fünf“*, Habilitationsschrift, Universität Regensburg, 1982.
- Forssman 2001** = Berthold Forssman, *Lettische Grammatik*, Dettelbach: Verlag J.H. Röll, 2001.
- Forssman 2003** = Berthold Forssman, *Das baltische Adverb. Morphosemantik und Diachronie*, Heidelberg: Winter, 2001 (Indogermanische Bibliothek. Reihe 3).
- Fritz 2011** = Matthias Fritz, *Der Dual im Indogermanischen. Genealogischer und typologischer Vergleich einer grammatischen Kategorie im Wandel*, Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2011.
- Gotō 2013** = Toshifumi Gotō, *Old Indo-Aryan morphology and its Indo-Iranian background*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2013.
- Hajnal 1995** = Ivo Hajnal, *Studien zum mykenischen Kasussystem*, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1995.
- Hilmarsson 1989** = Jörundur Hilmarsson, *The dual forms of nouns and pronouns in Tocharian*, Reykjavík: Málvínsindastofnun Háskóla Íslands, 1989.
- Hoffmann 1976** = Karl Hoffmann, *Aufsätze zur Indoiranistik*, Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1976.
- Kellens – Pirart 1988** = Jean Kellens – Éric Pirart, *Les textes vieil-avestiques I: introduction, texte et traduction*, Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1988.
- Klingenschmitt 1994** = Gert Klingenschmitt, Das Tocharische in indogermanistischer Sicht, v: *Tocharisch. Akten der Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft. Berlin, September 1990*, ur. Bernfried Schlerath, Reykjavík: Málvínsindastofnun Háskóla Íslands, 1994, 310–411.
- Lindner 2021** = Thomas Lindner, *Urindogermanische Grammatik II: Flexionsparadigmen*, Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2021.
- Neri 2003** = Sergio Neri, *I sostantivi in -u del gotico. Morfologia e preistoria*, Innsbruck: Institut für Sprachen und Literaturen der Universität Innsbruck, 2003.
- Neri 2013** = Sergio Neri, Zum urindogermanischen Wort für ‚Hand‘, v: *Multi Nominis Grammaticus. Studies in Classical and Indo-European linguistics in honor of Alan J. Nussbaum on the occasion of his sixty-fifth birthday*, ur. Adam I. Cooper – Jeremy Rau – Michael Weiss, Ann Arbor – New York: Beech Stave Press, 2013, 185–205.

- Olander 2015** = Thomas Olander, *Proto-Slavic Inflectional Morphology. A Comparative Handbook*, Leiden – Boston: Brill, 2015.
- Pinault 2008** = Georges-Jean Pinault, *Chrestomathie tokharienne. Textes et grammaire*, Leuven – Paris: Peters, 2008.
- Repansék 2022** = Luka Repanšek, The derivational history of Vedic *sákthi* ‘(inner) thigh’, *Acta Linguistica Petropolitana* 18.1 (2022), 321–343.
- Ringe 1996** = Don Ringe, *On the Chronology of Sound Changes in Tocharian*, New Haven, Connecticut: American Oriental Society, 1996.
- Ringe 2024** = Don Ringe, *The linguistic roots of Ancient Greek*, Oxford: Oxford University Press, 2024.
- Vaillant 1958** = André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves 2: morphologie*, Lyon – Paris: IAC.
- van Nooten – Holland 1994** = Barend A. van Nooten – Gary B. Holland, *Rig Veda. A metrically restored text with an introduction and notes*, Cambridge (Massachusetts) – London: Harvard University Press, 1994.
- Winter 1962** = Werner Winter, Nominal and pronominal dual in Tocharian, *Language* 38 (1962), 111–134.

SUMMARY

Notes on the Reconstruction of the Proto-Indo-European Genitive and Locative Dual

The Proto-Indo-European dual oblique cases were mostly based on their plural counterparts: dat.-dir. $*-o-H_i \rightarrow *-b^h\dot{i}\text{-}o\text{-}H_i \sim *-m\text{-}o\text{-}H_i$, instr. $*-b^h\dot{i}\text{-}H_i$, abl. $*-b^h\text{o}\text{-}H_i$, which makes it likely that the locative dual was equally formed by replacing the plural marker $*-(e)s$ with the dual marker $*-(e)H_i$. The genitive, in turn, was formed as a combination of the dual marker and the genitive singular ending (in that order). However, because no Indo-European language preserves an unambiguous trace of the expected athematic ending $*-H_i\text{-}u$, it must be assumed that the athematic variants were replaced early on by the de-thematic endings $*-oH_is$ and $*-oH_iu$. The thematic variants were integrated into the pronominal stem $*tój\text{-}H_i\text{-}u$ (itself modelled on the locative plural $*tój\text{-}su$ and probably still indirectly preserved as such in the Tocharian B genitive dual ending $-naisāñ < *nój\text{-}H_i\text{-}u(i)s)$) and $*tój\text{-}H_i\text{-}s$ (modeled on the neo-locative stem) to yield $*tój\text{-}H_i\text{-}oH_iu$ and $*tój\text{-}H_i\text{-}oH_is$, both built on the neo-dual stem $*tój\text{-}H_i\text{-}$ and subsequently reinterpreted as $*tój\text{-}H_i\text{-}oH_iu/s$, which must have been the decisive trigger in the elimination of the original athematic endings $*-H_i(e)s$ and $*-H_iu$. The pronominal sequence $*^o\text{oi}\text{-}H_i\text{-}oH_iu/s$ was generalized in Proto-Indo-Iranian and independently in the Elean dialect of Ancient Greek, where intervocalic *ij betrays a secondary influence of $*tojōjs (< *tojōys < *toj\text{-}H_i\text{-}oH_ius)$ on the already heavily remodeled nominal sequence $*^o\text{oj}sus (< *^o\text{oi}H_ius) > *^o\text{oj}hus > *^o\text{oj}jus$ (with $*s$ introduced from the inherited plural ending $*-su$). The dialectal division between Greek on the one hand and Balto-Slavic and Celtic on the other is one of innovation versus archaism, with the latter dialects attesting to structurally unmodified PIE $*-oH_is \sim *-oH_iu$, whereas Greek attests to the early rise of the half-pronominal forms $*-oiH_is \sim *-oiH_iu$. The portmanteau genitival ending $*-o(j)(-H_i\text{-}o)\text{-}H_ius$ is a late and parallel innovation of Greek (preserved in Arcadian in the hapax form $-σινς$ and in Elean $-οιος$, which clearly arose under the influence of the demonstrative), Vedic $-(ay)oṣ$, and possibly Balto-Slavic if the Proto-Slavic genitival ending $*u$ is understood to go back to $*-ays$ rather than reflect a syncretic locatival form.